

בג"ש טרח וכו', אבל לא מצינו בש"ס בפירושו רק מדת ק"ו. ומהראוי להבין למה ישנתנה בזה מדת הק"ו מכל המדות, וגם טורח זה למה לנו גם במדת הק"ו? ונ"ל דהנה כל המדות אינם על פי שכל אנושי, רק מקובלים בתורה, ומדת ק"ו בלבד היא גם כן על פי השכל. ובכדי שנדע שהתורה היא למעלה מן השכל והיא רצונו ית"ש ואין להשתמש בחקירות אנושיות בדרכי התורה על כן מלתא דאתיא בק"ו (שהוא שכל אנושי) טרח וכתב קרא מן התורה. וכיון שנכתב הדבר בתורה הרי הוא למעלה מן השכל' (בני יששכר אדר מאמר י). עוד בסברת 'מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא', כלפי שאר מדות שהתורה נדרשת בהן – ע' במצוין בחולין קיג.

דף יט

'צירוף דאורייתא שנאמר כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת. הכתוב עשה כל מה שבכף אחת. פירוש, כי הכלים הם שקידשו קדושת הגוף את מה שבתוכם (ע' מנחות יט וזבחים פח), וכיצד נתקדשו הסממנים המונחים באמצע הכלי מלמעלה והרי אינם נוגעים בו [ומה שאמרו (בזבחים כה) אויר כלי ככלי הוא באופן אחר ובסופו לנוח דוקא] – אלא שכל מה שבכף החשיבתו תורה כיחידה אחת. וזהו דיוק הכתוב מכף אחת – כל המונח בתוכה מתייחס אל הכף ודבר אחד הוא [ושינה הכתוב כף אחת עשרה זהב ולא 'כף זהב אחת עשרה (= משקל עשרה של כסף. ע' ספרי ורש"י) כמו שכתוב קערת כסף אחת אלא הקדים 'אחת' לחומר הכף, לרמז שבא לדרשה ולא למנין] (עפ"י משך חכמה נשא ז, יד. וכן הרחיב בזה בספר קדשי שעה לגרמ"י יעקובוביץ שליט"א יז, והביא כמה ראיות לכך שעיקר דין 'צירוף כלי' נאמר לגבי קידוש כלי, ויישב בזה כמה קושיות. וע"ע מרומי שדה חגיגה כג:).

'תנן התם על מחט שנמצאת בבשר... זכינו שאין טומאת ידים במקדש...'. הקשר לכאן הוא שכמו שלא גזרו על משקי מטבחים כמו כן לא גזרו על ידים. [ואגב גם שמענו שהקלו בספק כלים ורוקים בכל העיר, שגם זה מטעם דומה – שלא להרבות טומאה במקום טהרה]. וגם בהמשך הסוגיא נידון במאי איתכשר הבשר, אם בדם אם במשקי מטבחים. וגם עדות זו מרבי חנינא סגן הכהנים היא, ורבי עקיבא מוסיף בה דברים, כבמתניתין (מרע"כ).

(ע"ב) 'אי נימא ספק מחט, והא... לא גזרו על ספק הכלים שבירושלים'. מבואר שכלים הנמצאים טהורים אפילו לקדשים. וצריך לומר שרוב כלים שבירושלים נשמרים על טהרת הקדש או שהם מחצה על מחצה, ותולים לקולא שהם מאוכלי קודש. אבל בלאו הכי, הלא כלים של פרושים או של אוכלי תרומה – מדרס לקודש, כי צריך שימור מיוחד לקודש. והרמב"ם (אבות הטומאות יג, ה) כתב: כל הכלים שנמצאו בירושלים טהורים חוץ מן הסכינים לשחיתת הקדשים – מפני חומרת הקדשים. וצריך לפרש שלא החמירו אלא להשתמש לכתחלה, אבל לא בדיעבד אם נגע, שאם לא כן מה מקשה הגמרא מדוע יטמא הבשר, הלא מדובר בקדשים (עפ"י חזון איש קכד).

'כגון שהיתה פרה חסומה ובאה מחוץ לירושלים' – הלכך הבשר טמא כי גזרו על ספק כלים שמחוץ לירושלים. ואולם הסכין טהור כי אין כלי מטמא כלי. ואין לחוש שמא נגעה המחט בטמא-מת ונעשית

אב הטומאה ומטמאה כלים – שאין חוששים בכלים הנמצאים לחשש זה שהוא רחוק יותר ודומה לספק ספקא; שמא לא נטמא כלל, ואם נטמא – שמא בשרץ נטמא ולא במת (עפ"י בעל המאור; מהרש"א; חדושי הר"ן ומהר"ם חלאהו).

ודעת הראב"ד (בהשגותיו על המאור) שגזרו טומאה על כלים שנמצאו אף לענין אדם וכלים הנוגעים בהם. וכאן מדובר בספק מגע, שאין ודאות שהסכין והידים נגעו במחט, הלכך ספקו טהור וכדלהלן. החזו"א (קכד) העיר מלשון הרמב"ם שכתב (אבות הטומאה יד, ד) שחוששים שמא כלים הנמצאים נגעו במת. ואילו מתירוף רבי יוסי בר אבין משמע שאין חוששים רק לטומאת ראשון ולא לאב הטומאה כנ"ל. ובמקום אחר (טהרות ז, ז) נקט כדבר מוסכם (עפ"י התוספתא המובאת בר"ש טהרות ח, ג) שחוששים אף לטומאת מת. ותמה מסוגיתנו. וצ"ע שלא העיר כלום מדברי הרז"ה והראב"ד כאן.

ז'לרב דאמר כגון שאבדה לו מחט טמא מת והכירה בבשר, כיון דאמר מר בחלל חרב – חרב הרי הוא כחלל, אדם וכלים נמי ליטמא? אמר רב אשי: זאת אומרת עזרה רשות הרבים היא והוה ליה ספק טומאה ברשות הרבים. רש"י מפרש שספק אם נגעו הסכין והידים במחט ספק לא נגעו. והרז"ה מפרש שודאי נגעו אלא שאינו מכיר את המחט בודאות גמורה רק כמדומה שזו היא שאבדה לו, לכן נחשב לספק טומאה. ומכל מקום הבשר טמא משום מעלה בקדשים שעשו בו [או משום דין 'הסח הדעת' שפוסל בקדשים. ע' אור שמח הל' טומאת אוכלין י, ז].

– ואם תאמר, מדוע לא העמיד רב שאבדה לו מחט טמא שרץ והכירה בבשר? ויש לומר, לפי שאין בדבר שום חידוש, שודאי הבשר טמא והכלי טהור שהרי אין כלי מטמא כלי (עפ"י מהרש"א).

*

'ספק טומאה הבאה בידי אדם נשאלין עליה אפילו בכלי המונח על גבי קרקע כדבר שיש בו דעת לישראל' –

'... נמצא זה כללו של דבר: דבר שאין בו דעת – ספיקו טהור; כגון בשר הנמצא בקירבת שרץ טמא, וספק אם השנים נגעו זה בזה. כנגד זה אם הספק מתייחס למצבו או לפעילותו של אדם בר דעת, הרי זה טמא; כגון ספק אם אדם מבוגר נגע בטומאה, או ספק אם מעשיו גרמו לכך שטומאה תגע בדבר טהור... שונה הדין אם נתעורר הספק ברשות הרבים; שם קשור האדם עם הכלל, המיוצג על ידי שלושה לפחות; וכשנתעורר הספק על מצבו או פעילותו, נכחו שם שנים מלבדו...

נראה מהתוספות בניה ב ע"א ד"ה מעת לעת ומהרמב"ם, הלכות אבות הטומאות פט"ז ה"ג ואילך, שדבר שאין בו דעת לישראל – ספיקו טהור גם במקרה של ספק ה'שקול'; כנגד זה דבר שיש בו דעת לישראל – ספיקו טמא אפילו היתה שם חזקת טהרה. ונמצא שספק טומאה המתייחס לדבר שאין בו דעת לישראל, דינו קל יותר מן האמור בשאר כל האיסורים; שהרי באלה נאמר שספק דאורייתא לחומרא; ולדעת הרוב המכריע של הפוסקים הרי עצם הכלל הזה נוהג מדאורייתא. ונראה שהתורה רמזה לנו כאן רמז כדי להוציא מלבנו דעות מוטעות (וכעין זה גם בהלכות אחרות של טומאה, שנדון בהן לקמן יא. כט ואילך): אל יעלה על דעתנו, שטומאה הנוגעת בחפץ משפיעה עליו השפעה ממשית, מאגית ובלתי-נראית. שכן אילו נודעה לטומאה השפעה מזיקה

ממשית ומאגית, לא היה דין ספק טומאה קל יותר מדין שאר כל הספקות; היפוכו של דבר: טומאה היתה מביאה לידי סכנה – וכבר אמרו: 'חמירא סכנתא מאיסורא' (חולין י.). אלא הרי זו אחת מן הראיות לכך שהלכות טומאה הן מסוג ההלכות הסמליות; הוה אומר, הן מעוררות ושמורות בהכרתנו המוסרית את האמיתות החשובות ביותר. כראיה נביא כאן עוד ענין כללי: אין התורה אוסרת על ישראלים להיטמא; ואף כהן אסור רק בטומאת מת. פרט לכך הרי כהנים וישראלים אסורים בטומאה – רק בבואם במגע עם מקדש וקדשיו.

מאידך, אם הספק מתייחס למצבו או לפעילותו של אדם בר דעת, הרי הדין חמור יותר; ודבר שיש בו דעת לישראל – אף ספיקו טמא. והרי כאן רעיון, שכבר מצאנו דוגמתו; כי ידיעת הטומאה יצאה מכלל שאר כל המצוות, ונקבע לה קרבן עולה ויורד – בצד שמיעת קול ושבעת ביטוי. אכן הלכות טומאה מבקשות לחזק בלבנו את ההכרה בא-ל-האישי והחופשי – ובאדם האישי והחופשי. הכרה זו היא היסוד לכל אמונה יהודית; ולא באו מקדש וקדשיו אלא להביא אותנו לידי אמונה זו. משום כך שיכחת ההלכות האלה טעונה כפרה על ידי קרבן מיוחד. וכן הדבר גם כאן: יהודי בר דעת איננו רשאי לאכול מן הקדשים, אלא אם כן ברור לו – בלא צל של ספק – שהוא נקי מכל טומאה; וכן גם ביחס לכל חפץ, שנגע בו בר דעת או גרם לו מגע: אף חפץ זה לא ייקרא טהור, אלא אם כן טהרתו ברורה לו בודאות גמורה.

כאמור, החומרה שנאמרה בדבר שיש בו דעת לישראל נוהגת רק ברשות היחיד; ואילו ספק טומאה ברשות הרבים הוא טהור. והירושלמי (ע"י תוספות סוטה כה) – וכן גם הרמב"ם (אבות הטומאות טו,א) – קושרים הלכה זו עם הדין ש'טומאה דחוייה בציבור', וציבור עושיין פסח בטומאה בזמן שרובו של ציבור טמאין. הלכה זו מבהירה את מעלתו הרוחנית-המוסרית של הכלל האנושי: אין ציבור מת, והאומה איננה יודעת מוות; ואף היחיד, המקדיש את מעשיו לטובת הכלל, מציל את פרי הרוח של ימי חלדו ומפקיע אותו משלטון המוות; אף הוא זוכה באלמוות – בעודו בעולם הזה. מובן, שהשקפה זו איננה תופסת את רעיון הכלל כאיחוד של מספר גופים – שעשו יד אחת כדי להשיג עוצמה גופנית. אילו היה זה כך, היתה גם האומה משועבדת למוות; אף היא ושאיפותיה היו בנות חלוף – לא פחות מן היחיד ורצונותיו. אלא האומה תשא לעד את ערכי הנצח של האנושות; רעיון הכלל מייצג את נצח האדם על כל ערכיו הרוחניים-המוסריים. ערכים אלה הם תמצית הקשר, המלכד את היחידים והופך אותם לעם. ועצם רעיון הכלל מייצג אפוא את האחריות המוסרית של האדם. משום כך 'טומאה דחוייה בציבור'. כי רעיון הציבור מחליש את הסכנה, הנשקפת להכרת החירות המוסרית; שוב אין לחשוש שהשיעבוד הגופני של הטומאה יעבור אל תחום המוסר. והטהרה המיוצגת על ידי רעיון הכלל – השפעה חיובית נודעת לה; ולפיכך אם נתעורר ספק, כביכול, בחסות הכלל – ברשות הרבים, בפני שלושה – הרי רעיון הכלל מכריע את הכף לצד הטהרה. משום כך 'ספק טומאה דחוייה בציבור' – כלשון הירושלמי; הוה אומר: ספק טומאה ברשות הרבים טהור' (מתוך פירוש רש"י הירש פרשת צו זיט-כא). ע' גם בשו"ת אבני נזר ח"מ קמה.

דף כ

זעדיין משקה טופח עליה. כלומר טופח על מנת להטפח, שלא מצינו בשום מקום שיעור 'טופח' בלבד אלא או 'טופח על מנת להטפח' או די ב'משהו'. ומכאן (ומעוד מקומות) נראה שבפחות מטופח על מנת

ב. לפרש"י (יט.) יש סוברים שאין אפשרות להיות רביעי בקודש מהתורה אלא מדרבנן – לדעת הסוברים משקים אינם מטמאים אחרים מדאורייתא ואין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא. והתוס' כתבו שיש רביעי על ידי עצים ולבונה. (גם בחולין (לה) פרש"י שרביעי בקודש – מעלה דרבנן היא. וכן בחגיגה (כד.) כתב רש"י שלדעת הסובר לומר 'דיו' אף כשנפרך הקל-וחומר, רביעי בקודש מדרבנן [וע' גם בלשון הרמב"ם הל' אבות הטומאות יב ה"א והי"א]. והתוס' חלקו).

דף יט

לג. א. האם יש רביעי-לטומאה בתרומה וחמשי בקודש?

ב. מהו דין 'צירוף כלי' ומה מקורו?

ג. מחט טמאה או ספק-טמאה, נמצאת בבשר קדשים – מה דין הבשר, הסכין שנחתך בו הבשר, והאדם?

ד. האם גזרו טומאת ידים וטומאת כלים במקדש?

ה. מה דינם של רוקים וכלים הנמצאים בירושלים לענין טומאה?

א. לא מצינו שום תנא שהזכיר רביעי לתרומה וחמשי בקודש. ואפילו רבי עקיבא הסובר יש שלישי בחולין, נקט שאין רביעי בתרומה ולא חמשי בקודש.

ב. הכלי (שרת) מצרף את מה שבתוכו לקודש אבל לא לתרומה; שאם נגע טמא בדבר מאכל, וכן בקטורת או לבונה או גחלים, נטמא כל מה שתוך הכלי כאילו נגע הטמא בכל, ואף על פי שהכלי עצמו לא נטמא. לדעת רבי יוחנן צירוף כלי מדרבנן, ממעלות שהחמירו חכמים בקודש. ולרבי חנין – מדאורייתא (כשיש לו תוך. וי"א כשהוא צריך לכלי. עפ"י חגיגה כד.). שנאמר כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת – הכתוב עשה כל מה שבכף 'אחת'.

א. יש אומרים שגם דברים שונים נפרדים, הכלי מצרפם להחשב כדבר אחד (עו"ה כאן בשם 'יש אומרים' ובפירושו הר' אליקים יומא מח). ויש חולקים וסוברים שדין זה נאמר רק לצרף כמה חלקי דבר להחשב כיחידה אחת (ע' טהרת הקדש מנחות כד ד"ה אין – בשיטת רש"י).

ב. כשם שהכלי מצרף לענין טומאה, כך מצרף לענין הכשר לקבלת טומאה (עפ"י תוס' חולין לו; תורי"ד להלן כ). ויש חולקים (ע' בראשונים בחולין לו; ברכת אברהם כאן – בדעת רש"י). יש אומרים שצירוף כלי מועיל גם לענין שיעור לקבלת טומאה, שהכלי מצרף את החתיכות לענין השלמת השיעור (ע' מאירי שבת צא ועוד).

ג. הרמב"ם (שאר אבות הטומאות יב, ז) פסק צירוף כלי [לענין טומאה] – מעלה מדבריהם (ולענין קמיצה בעשרון שחילקו, פסק (פסוה"מ יא, כג) שספק הוא. ע' בספר קרן אורה מנחות כד; קדשי שעה יז). פרטים נוספים בדין צירוף כלי – ע' בחגיגה כג-כד ובמנחות כד.

ג. מחט שהיא ראשון לטומאה כגון שנגעה בשרץ מת, שנמצאת בבשר קודש; הסכין והידים שנגעו בה טהורות, שאין כלי-ראשון ולא בשר מטמאים כלי. ואפילו הידים שגזרו עליהן טומאה כשנוגעות בראשון (ואפילו נוגעות בשני. חגיגה כד.) – טהורות, שאין טומאת ידים במקדש. אבל הבשר שנגע במחט – טמא. היתה המחט 'אב הטומאה' כגון שנגעה בטמא-מת – מטמאה את הסכין ואת האדם הנוגעים בה. ודוקא כשנגעו בה בודאי אבל בספק – טהורים מפני שהעזרה רשות הרבים היא וספק טומאה ברה"ר טהור. [אבל ברשות היחיד בכגון זה – טמא, שאף על פי שהסכין אין בה דעת לישאל וכל דבר שאין בו דעת לישאל ספקו טהור, אך היות והסכין נתונה בידי אדם, נידון כדבר שיש בו דעת לישאל].

א. משמע שעזרה רשות הרבים היא אפילו אין שם אדם באותה שעה. ולכאורה הוא הדין בכל הדומה לזה, מקום המיועד ומשמש לרבים, כגון בתי כנסיות ובתי מדרשות, יאה דינו כרשות הרבים גם אם הוא ריק מאדם. וצ"ע לדינא (ברכת אברהם).

ב. יש מי שכתב שלרבי יוסי בר אבין אפשר שעזרה אינה כרשות הרבים. וכן יש לומר בדעת רבה בר עולא בחולין ב: (עפ"י חדושי הגצ"ב).

אם אין ידוע אם היתה המחט טמאה או טהורה – הכל טהור, שלא גזרו על ספק הכלים שבירושלים. וכאן מדובר כגון שאבדה מחט טמאה והכירה בבשר (רב יהודה אמר רב). או כגון שהיתה פרה חסומה ובאה מחוץ לירושלים – טמא (רבי יוסי ברבי אבין).

ד. אין טומאת ידים במקדש, שלא גזרו חכמים טומאת ידים [בתרומה (מגזרת י"ח דבר) ובקדשים (מגזרת שלמה) – כגון בשר שלמים שמחוץ לעזרה. עפ"י שבת טו] אלא מחוץ למקדש.

א. הרמב"ם (אה"ט ה,ו) כתב: בין שנטמאו ידיו במקדש בין בחוץ – טהורות במקדש וטמאות חוץ למקדש, שאין הדבר תלוי במקום הידים בשעה שנטמאו אלא במצב ההווה שאנו דנים עליו.

(בחזון איש ידים ז,יג) תמה על כך (ועש"ע בס"ד טו). וע"ע מנחת חינוך קו; קהלות יעקב זבחים טז).

ב. כתבו ראשונים: דוקא לענין העבודה אמרו שאין טומאת ידים במקדש, אבל לענין אכילת קדשים על ידי הבעלים – יש טומאה לידיים במקדש (עפ"י רמב"ן חולין לג). ויש מוסיפים שהוא הדין באכילת כהנים בשר חטאת ואשם (עפ"י ציון ירושלים לירושלמי פסחים ז,ו. ובמג"ח קו) נראה שלא נקט כן מצד הסברא, ותמה על רש"י שכתב שהכהנים טובלים ידיהם לאכילת חטאת ואשם). וכן לענין האיסור לכהן לעבוד עד שיטבול ידיו, יש אומרים שבכלל זה כשנטמאו ידיו בדבר המטמא את הידים – לענין זה יש טומאת ידים אף במקדש (עפ"י מצפה איתן זבחים כ: קה"י שם טז).

יש מי שכתב שלענין הגזרה שגזרו על פיגול ונותר שנטמאים את הידים, אותן ידים מטמאות אף את הטהרות שבמקדש (עפ"י מקור ברוך ח"א ח). ובחזו"א (ידים ז,יד) נקט שאינן מטמאות אלא מחוץ למקדש.

טומאת כלים, כלומר גזרת טומאה לכלים שנגעו במשקים טמאים; לדברי רבא אין מפורש הדבר אם גזרה זו קיימת גם במקדש. ולדברי רב יהודה משמע שלא גזרו (ע' בחדושי הר"ן).

ה. ספק הרוקין הנמצאים בירושלים – לא גזרו עליהם טומאה. ואפילו הוחזק זב באותו מבוי, ונמצא שם רוק – טהור. ואולם בשוק העליון, שם מתקבצים הטמאים – טמא.

רבי יוסי (במשנת טהרות) מחלק בין רוקין הנמצאים באמצע או בצדדים. וכן פסק הרמב"ם (וע"ע חזו"א טהרות ז,ב).

כלים הנמצאים בירושלים; דרך ירידה לבית הטבילה – טמאים. ואפילו במבואות הסמוכים, שלעתים הטמאים יורדים דרך שם לטבול וגם עולים דרך שם (עפ"י רש"י. ורבנו חננאל כתב: מקום שאין ידוע אם יורדים דרך שם או עולים. וע"ע במאירי) – טמאים. אבל בשאר העיר – טהורים. ומחוץ לירושלים גזרו עליהם טומאה.

א. לדעת הר"ן (וכ"כ מהרש"א), לא גזרו בכלים הנמצאים לחוש להם לטומאת מת, שיהיו אב הטומאה לטמא אדם וכלים.

והראב"ד חולק וסובר שאם נגעו בהם אדם או כלים נגיעה ודאית – טמאים, ואפילו במקדש. ורק בספק מגע של כלים הנמצאים – באדם וכלים טהורים, ואילו בתרומה ברשות היחיד תולים.